

Doprinos Ferdinanda de Saussurea suvremenim shvaćanjima jezika

Nikšić, Marija

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:642433>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-13**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET

MARIJA NIKŠIĆ

DOPRINOS FERDINANDA DE SAUSSUREA SUVREMENIM SHVAĆANJIMA
JEZIKA
ZAVRŠNI RAD

Rijeka, 2022.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za kroatistiku

Marija Nikšić

Matični broj: 0009084889

DOPRINOS FERDINANDA DE SAUSSUREA SUVREMENIM SHVAĆANJIMA
JEZIKA
ZAVRŠNI RAD

Preddiplomski studij: Hrvatski jezik i književnost

Mentor: dr. Danijela Marot Kiš

Rijeka, 2022.

Sažetak U razvoju lingvistike kakvu poznajemo danas, veliku ulogu imao je Ferdinand de Saussure. Njegov rad obilježio je sustav dihotomija koji proizlazi iz mišljenja da su znakovi arbitrarni i konvencionalni te da je svaki znak određen razlikama koje ga razlučuju od drugih znakova. Njegove najpoznatije dihotomije *langue/parole* te *dijakonija/sinkronija* zaslužne su za razvoj poznatih lingvističkih struja poput francuskog strukturalizma i ruskog formalizma. De Saussureova otkrića zabilježena su u *Tečaju opće lingvistike*, djelu koje je objavljeno posthumno, 1916. godine, a koje su objavili njegovi studenti Bally i Sechehaye. 1959. godine knjiga je prevedena na engleski jezik, što ostalim svjetskim lingvistima omogućava bavljenje De Saussureovim naukom. Njegovim djelom bavili su se mnogi poznati lingvisti poput Haugena, Chomskog i Jakobsona, a Engler je njegovu radu posvetio 30 godina te objavio kritičko izdanje *Tečaja* 1967. gdje navodi lingviste da preispitaju svoje tumačenje De Saussureovih lingvističkih tvrdnji.

ključne riječi: Ferdinand de Saussure, lingvistika, jezik, govor, dihotomije, strukturalizam, Tečaj, komunikacijski sustav

Sadržaj:

1. UVOD	3
1. RAZVOJ JEZIKA KROZ POVIJEST	4
1.1. Antika	4
1.2. Srednji vijek	6
1.3. Humanizam i renesansa.....	7
1.4. Prosvjetiteljstvo	7
1.5. 19. stoljeće i mladogramatičarska struja	8
2. FERDINAND DE SAUSSURE	10
3. TEČAJ OPĆE LINGVISTIKE.....	11
4. ZADAĆA LINGVISTIKE PREMA DE SAUSSUREU	12
5.1. Jezik kao predmet lingvistike	12
5. DIHOTOMIJE.....	13
6.1. Jezična djelatnost: jezik/govor	14
6.2. Jezični znak: označeno/označitelj.....	16
6.3. Pristup jeziku: interna lingvistika/eksterna lingvistika.....	17
6.4. Perspektiva: sinkronija/dijakronija.....	17
6.5. Vrste odnosa jeziku: sintagmatski odnosi/asocijativni odnosi	19
6. UTJECAJ DE SAUSSUREOVE DOKTRINE NA LINGVISTIKU	20
7.1. Francuski strukturalizam i ruski formalizam.....	22
7. ZANIMANJE ZA DE SAUSSUREOV RAD U 20. STOLJEĆU.....	22
8. ZAKLJUČAK	25
Popis priloga:.....	26
LITERATURA.....	27
Bibliografija:	27

1. UVOD

Znanost o jeziku razvija se više od dvije i pol tisuće godina. Započinje pitanjima na koje ni danas ne možemo sa sigurnošću dati odgovor, a ona glase: „kako je jezik nastao?“ te „u kakvom su odnosu stvari i pripadajuća riječ?“. Iako se znanost o jeziku tijekom godina razvila do neprepoznatljivosti, mnoga pitanja iz prošlosti su aktualna i dan danas.

Upravo je jezik taj koji čovjeka definira na sociološkom planu jer se, zahvaljujući njemu, ljudsko biće s lakoćom svrstava u određenu društvenu zajednicu. Jezik ljudima uvelike olakšava svakodnevne aktivnosti te je u velikoj mjeri zaslužan za smjer u kojem se ljudska vrsta razvila. Iako neki lingvisti tvrde da naši govorni organi nisu stvoreni za govorenje, već su ljudi, spletom okolnosti, izabrali ovo jezično sredstvo, nema sumnje da bi se bez jezika naš svijet znatno razlikovao od današnjeg. S obzirom na ogromnu ulogu ovog komunikacijskog sustava u našim životima, nije čudno što je postao središnjim zanimanjem mnogih genijalaca kroz povijest. Jedan od njih je francuski jezikoslovac Ferdinand de Saussure, čijem ćemo nauku posvetiti ovaj rad. De Saussure se smatra osnivačem suvremene strukturalističke lingvistike. Strukturalizam se u lingvistici javlja u trenutku kada dolazi do prekida s mladogramatičarskom tradicijom, tj. s tradicijom izoliranog promatranja pojedinačnih jezičnih jedinica u njihovu povijesnom razvoju. Naime u drugoj polovici 19. stoljeća skupina mladih jezikoslovaca, koja se školovala u Leipzigu, osniva školu mladogramatičara. Najpoznatiji predstavnici ove škole su: Karl Brugmann, Berthold Delbrück, August Leskien i Herman Paul. Njihova je škola igrala glavnu ulogu u europskoj lingvistici do Prvoga svjetskog rata, a isticali su se po tome što u jezikoslovne opise uvode historijsku komparativnu metodu.

Prvi nagovještaju strukturalističkog pristupa jeziku bili su vidljivi kod dvojice Poljaka, Jana Baudouina de Courtenaya i Mikolaja Kruszewskog. Njihova djela nisu bila dovoljno primijećena, ali nisu promakla osnivaču suvremene strukturalističke lingvistike, Ferdinandu de Saussureu. Zahvaljujući njegovu novom pogledu na jezik, strukturalizam postaje dominantan u lingvistici tijekom prve polovice 20. stoljeća. De Saussure nastoji razgraničiti znak prema drugim vrstama znakova, a lingvistiku promatrati kao granu šire znanosti o znakovima, koju naziva semiologija (danas semiotika), a koja postaje izrazito bitna u filozofiji jezika.

1. RAZVOJ JEZIKA KROZ POVIJEST

Jezikoslovlje ili lingvistika (lat. lingua = sredstvo sporazumijevanja) znanstvena je disciplina čiji su predmeti proučavanja jezik i govor. Teško je procijeniti kada su počela prva razmišljanja o jeziku, ali možemo pretpostaviti da je bavljenje jezikom zaživjelo kada je postalo jasno da vlastiti jezik nije jedini. Na pitanje kako je jezik nastao, pokušavaju nam dati odgovor svete knjige kršćanstva i hinduizma, pa tako u Starom zavjetu piše: „*I svjetlost Bog prozva dan, a tamu prozva noć. I bi večer, i bi jutro – dan prvi.*“ (Postanak, 1:5), a u Novom Zavjetu stoji: „a u Novom zavjetu stoji: „*U početku bijaše Riječ, i Riječ bijaše u Boga, i Riječ bijaše Bog*“ (Ivan 1:1), dok je Rg-Vedi dano jednostavnije objašnjenje koje također upućuje na božansko podrijetlo jezika: „*Božansku riječ stvorili su bogovi.*“ Možemo primijetiti da je povijest jezikoslovlja slična povijesti drugih suvremenih znanosti, na čija se temeljna pitanja također pokušavalo odgovoriti religijskom predajom i raznim mitovima. Bitno je naglasiti da bavljenje jezikom traje više od dvije i pol tisuće godina, dok se lingvistika kao samostalna disciplina razvija tek u 19. stoljeću.

1.1. Antika

Već u 5. stoljeću prije Krista, Grci su pokušavali otkriti kako stvari dobivaju imena, tj. u kojem su odnosu stvar i pripadajuća riječ. Najveća dilema koju je bilo potrebno razriješiti bila je: je li odnos stvari/bića i pripadajuće riječi uvjetovan prirodno ili razumom. Već je Platon u svom dijalogu *Kratil* razradio obje teze. Prvu tezu zastupa Kratil, a ona glasi: imena imaju svoju prirodnu i iskonsku ispravnost, tko razumije riječ, razumije i stvari. Kratil smatra da svaka stvar dobiva ime koje joj najbolje odgovara po njezinoj biti, što znači da između imena i stvari postoji duboka prirodna povezanost. Druga teza, koju zastupa Hermogen, glasi: sva imena nastaju nagodbom, dogovorom među ljudima, neka su vrsta slobodno biranog oruđa za sporazumijevanje i djelovanje. Hermogen vjeruje da su imena stvari nastala isključivo dogovorom te ni na koji način nisu povezana sa stvarima koje označuju. (Glovacki-Bernardi, 2001:13,14)

Osim Platona, jezikom se bavio i njegov nasljednik Aristotel. Naime za njega je jezik izraz misli i temelj pjesništva. On shvaća riječi kao točno određene jedinice s pomoću kojih čovjek intelektualno djeluje, što znači da nam riječi omogućuju uobličavanje složenog mislenog

slijeda. Aristotel je zadržao Platonovo razlučivanje imenice i glagola, ali je dodao i nove dijelove jezičnog iskaza: osnovni jezični glas, slog, veznik ili česticu, skupinu riječi i rečenicu. Također je ustanovio kategoriju vremena grčkog glagola. (Glovacki-Bernardi, 2001:15)

308. godine prije Krista, Stoici su logiku podijelili na gramatiku, retoriku i dijalektiku te na taj način pridonijeli razvoju jezika. Oni zastupaju tezu o prirodno uvjetovanom odnosu stvari, bića i riječi jer, po njima, riječi proizlaze iz općih predodžbi. Razlikovali su imenicu, glagol, veznik i član, a posebno su istraživali glagol i njegove oblike. (Glovacki-Bernardi, 2001:15)

U 3. stoljeću prije Krista Aleksandrija postaje središtem intenzivnoga literarnog i jezikoslovnog djelovanja. Osim ostale vrijedne literature, u aleksandrijskoj knjižnici čuvali su se i homerski epovi.

U 2. stoljeću prije Krista razvijaju se uže gramatičke discipline, tako se Apolodor iz Atene počinje baviti etimološkim studijama, Demetrije iz Magnezije sastavlja leksikografske popise homonima imena ljudi i gradova, dok Filemon iz Eksona piše atički rječnik. Osim spomenutih autora, značajan je trag ostavio i Apolonije Diskol. On je pisao rasprave o zamjenicama, prilozima i veznicima, a najpoznatije njegovo djelo je o sintaksi. Diskol sintaksom smatra svako redanje odnosno slaganje: glasova u slog, slogova u riječ, riječi u rečenice. Da su se Grci iznimno bavili proučavanjem jezika, govori nam i pregled povijesti filologije u 11 knjiga koji je sastavio Asklepijad iz Mirlije u 1. stoljeću prije Krista. (Glovacki-Bernardi, 2001:17,18)

Kod Rimljana se ističu gramatičarske škole u Ateni, Aleksandriji i Pergamonu. Jezikom se nisu bavili samo gramatičari, već i filozofi te retoričari. Među rimskim gramatičarima važno je izdvojiti Marka Terencija Varona, autora djela *De lingua latina*. On riječi dijeli na promjenjive i nepromjenjive. Promjenjive riječi dijeli prema tome imaju li kategoriju padeža ili vremena. Ako imaju kategoriju padeža naziva ih nomina (imenice, zamjenice i pridjevi), a ako imaju kategoriju vremena određuje ih kao glagole. Varonov učitelj, Lucije Elije Stilon Perkonin, sastavio je sintaktički priručnik, a Valerije Flak rječnik rijetkih riječi. Cezar se počinje baviti problemima fleksije, pravopisa i leksika, dok se Ciceron posvećuje teoriji govorništva. Također Kvint Remije Palemon je u 1. stoljeću preuredio gramatiku Dionizija Tračanina te postavio temelje gramatičke tradicije. U razvoju jezika tijekom antike veliki je trag ostavilo i Priscijanovo djelo *Institutiones grammaticae* iz 5. stoljeća, u kojem se bavi

problemima sintakse. Zahvaljujući tisuću primjeraka rukopisa djelo je bilo izrazito rasprostranjeno u srednjem vijeku. (Glovacki-Bernardi, 2001:18,19)

Osim Grčkih i Rimskih, do velikih su otkrića dolazili i Indijski gramatičari. Već u 4. stoljeću prije Krista staroindijski gramatičar Panini u svom je djelu Aštadhyayi (Osam razdjela) skupio 4000 pravila – aforizama i lista osnovnih oblika na koje se pravila odnose. Njegov je rječnik od iznimne važnosti za kasniju sudbinu sanskerta kao književnog jezika. (Glovacki-Bernardi, 2001:21)

1.2. Srednji vijek

Tijekom srednjeg vijeka često se zamjenjuju pojmovi jezik i gramatika, zato što se jezikom smatra ono što je shematizirano gramatikom. Petrus Haliae gramatiku određuje kao znanost o ispravnom pisanju i govorenju, čija je zadaća da na skladan način poveže slova u slogove, slogove u riječi, a riječi u rečenice. Haliae je također utemeljio i spekulativnu ili filozofsku gramatiku. (Glovacki-Bernardi, 2001:22)

„Skolastičkim se razdobljem određuje razdoblje europske teologijske i filozofske misli od 9. do 15. stoljeća. Obrazovni curriculum srednjovjekovnih škola obuhvaćao je trivium – geometriju, aritmetiku, astronomiju i glazbu, što pretpostavlja i bavljenje pitanjima jezika.“
(Glovacki-Bernardi, 2001:23)

Skolastici se u promišljanjima jezika nadovezuju na Aristotela te pokušavaju njegovu logiku primijeniti na gramatiku. Smatraju da logika i gramatika imaju isti predmet – smislenu rečenicu, samo što je gramatičar usmjeren na ispravno građenu rečenicu, a logičar na istinitu rečenicu. Cilj spekulativne gramatike jest otkriti načela prema kojima je riječ kao znak s jedne strane povezana s ljudskim razumom, a s druge strane s onim što predstavlja ili označuje. U tom smislu se gramatika može odrediti kao filozofska teorija govora. Toma Akvinski je u svom djelu *Summa theologiae* definirao jezik kao sredstvo za objavljivanje onoga što je skriveno u duhu. (Glovacki-Bernardi, 2001:23)

Kao i u antici, i u srednjem se vijeku pokušava pronaći odgovor na pitanje kako je jezik nastao. Srednjovjekovna etimologija objašnjava riječ pomoću druge riječi ili više njih koje su bolje poznate. U srednjem vijeku postavlja se pitanje može li se uopće objasniti podrijetlo

jezika, ali bez obzira na razne nedoumice, imamo tri objašnjenja nastanka jezika: jezik je Božje djelo; jezik je djelo prirode; jezik je čovjekovo djelo. (Glovacki-Bernardi, 2001:24)

1.3. Humanizam i renesansa

Početak 14. stoljeća Dante Alighieri je napisao prvo djelo posvećeno narodnom jeziku *Nauk o pučkom jeziku*. Dante u ovom djelu ističe vrijednost talijanskog jezika i smatra ga vrijednijim i od latinskog. Također u razdoblju humanizma značajno raste zanimanje za grčki jezik, ali i za tekstove kojima se nije bavilo u srednjem vijeku. Humanisti se bave pitanjem kako relativnost individualne upotrebe jezika povezati s općom obvezatnošću jezika. Za razliku od srednjovjekovnog programa obrazovanja, humanistički program ističe humanističke discipline – gramatiku, retoriku, povijest, književnost i etiku. (Glovacki-Bernardi, 2001:24,25)

15. i 16. stoljeće je razdoblje otkrivanja novih dijelova svijeta zbog čega je veoma važno i za razvoj jezikoslovlja. U to vrijeme se počinju prikupljati opisi dotad nepoznatih jezika što omogućava razvoj jezikoslovlja kao samostalne znanstvene discipline. S obzirom na to da raste zanimanje i za narodne jezike, nastaju brojni rječnici, gramatike i pravopisni priručnici europskih jezika. (Glovacki-Bernardi, 2001:28)

1.4. Prosvjetiteljstvo

U 17. stoljeću znanost o jeziku potpada pod utjecaj novih filozofskih razmatranja. Francis Bacon u svom djelu *De dignitate et augmentis scientiarum* razlikuje dvije vrste gramatike – literarnu i filozofsku. Literarna je deskriptivna, gramatika koja se bavi riječima, a filozofska je spekulativna. On ističe da osim navedenih, valja uvesti i poredbenu gramatiku svih jezika pomoću koje će prikazati osobitosti jezika. Nadalje John Locke zastupa mišljenje da sve ideje potječu iz iskustva, a da je naša spoznaja svojim opsegom vrlo ograničena. On, u uvodu knjige *Essay Concerning Human Understanding*, kaže da je Bog čovjeku podario sposobnost govora jer ga je odredio društvenim bićem. Osim komunikacijske funkcije jezika, Locke navodi i funkciju samokomuniciranja. (Glovacki-Bernardi, 2001:30,31)

Jedna od temeljnih značajki prosvjetiteljsko-racionalističke jezične teorije jest određenje jezika kao oruđa razuma. U ovom tumačenju jezika posebno se istaknuo Rene Descartes. On u pismu iz 1629. godine raspravlja o mogućnosti strogo logički strukturiranog univerzalnog jezika koji bi se trebao temeljiti na uspostavljanju matematički preciznog redoslijeda svih misli, i to tako da bi se svakoj jednostavnoj misli mogao pridružiti jedan jednostavni jezični znak. Na temelju racionalističke filozofije u Francuskoj je uspostavljena logičko-matematička metoda koja je uvelike potaknula nastajanje prve opće teorijsko-kritičke gramatike, poznate kao gramatika iz Port-Royal. Autori gramatike su Antonie Arnauld i Claude Lancelot, a u ovoj gramatici su pokušali na razumljiv način objasniti logičke osnove onoga što je zajedničko svim jezicima. (Glovacki-Bernardi, 2001:31,32)

Gottfried Wilhelm Leibniz proučava odnose jezika i mišljenja, narav i funkciju riječi te se bavi poredbenim jezičnim opisom. On odbija Decartesov matematički racionalizam, kao i srednjovjekovni skolastički realizam. Jednom od najvažnijih zadaća jezika smatra poredbeni opis pojedinih jezika. On tvrdi da jezici nisu nastali kao rezultat nekog plana, već kao rezultat prirodnog nastojanja čovjeka da glasove prilagodi afektima i kretanju duha. Za razliku od njega, Johann Gottfried Herder u raspravi *Über den Ursprung der Sprache* polazi od prirodne sposobnosti jezika da se čovjek kao osjećajno biće oglasi glasovima što postaju jezikom te zaključuje da je osnovna funkcija jezika omogućiti čovjeku da raspolaže svijetom. (Glovacki-Bernardi, 2001:32)

1.5. 19. stoljeće i mladogramatičarska struja

Većina jezikoslovaca dijeli mišljenje da se jezikoslovlje kao samostalna znanstvena disciplina razvija u prvoj polovici 19. stoljeća. Iznimno važan za razvoj jezikoslovlja jest Wilhelm von Humboldt, čiji je temelj bavljenja jezikom bilo određenje biti jezika. Humboldt shvaća jezik kao specifičan pogled na svijet. Smatra da jezik nije čovjekov izum, tj. da se ne bi mogao izumiti kad ne bi već bio temeljnom osobitošću ljudskog razuma. Kaže da čovjek jest ono što jest upravo po jeziku, a jezik je zakon koji uvjetuje funkcije mišljenja. Humboldtovo konceptualno planiranje općeg jezikoslovlja trajalo je više od 30 godina, bio je svjestan da svojim konceptom jezikoslovlja uvodi nov način jezikoslovnog razmatranja. (Glovacki-Bernardi, 2001:38,39)

Franz Bopp svojom poredbenom gramatikom iz 1816. godine utemeljuje poredbeno jezikoslovlje. On pretpostavlja da se sličnosti pojedinih indoeuropskih jezika temelje na nekadašnjem jedinstvu tih jezika. Historijsku gramatiku utemeljuje Jacob Grimm. Njegovo zanimanje za jezik proizlazi iz zanimanja za pravo, naslijeđe i život naroda uopće. S bratom Wilhelmom prikuplja bajke iz narodne predaje, kao i riječi za njemački rječnik te na njemu radi do kraja života. Grimm je upozorio na zakon o glasovnom pomaku, kojim se prije njega bavio danski jezikoslovac Rasmus Christian Rask. (Glovacki-Bernardi, 2001:20,41)

Naziv mladogramatičari na početku se smatrao pogrdnim, a bio je namijenjen studentima sveučilišta u Leipzigu, međutim njima taj naziv nije smetao te su ga odlučili zadržati. Mladogramatičarske karakteristične metode su polaženje od činjenica i analitičko-kritička usmjerenost, a vrhuncem njihova djelovanja smatra se razdoblje od 1876. do 1890. S njihovim metodama završava razdoblje jezične filozofije kao temelja razmatranja o jeziku. Kod Augusta Schleichera vidljiv je utjecaj prirodoznanstvenih disciplina. Schleicher jezik smatra čistom prirodom, proizašlom iz ravnomyernog nastanka u prapovijesti, na osnovu čega je lingvistika prirodna znanost. (Glovacki-Bernardi, 2001:45)

Mladogramatičari su se posebno posvetili jezičnim oblicima, tj. glasovima. Glasovne su zakone izjednačavali s prirodnim zakonima, a takav je pristup rezultirao detaljnim opisima jezika. Također mladogramatičari se nisu bavili teorijskim pitanjima, tako je djelo Hermanna Paula *Prinzipien der Sprachgeschichte* prvo djelo posvećeno teorijskim razmatranjima. Hugo Schuchardt u djelu *Über die Klassifikation der romanischen Mundarten* razrađuje ideju o jezičnim promjenama što se šire poput valova. Tijekom istraživanja vokalizma vulgarnog latinskoga Schuchardt dolazi do spoznaja kojima se suprotstavio mladogramatičarima. On tvrdi da se teza o beziznimnosti glasovnih zakona ne može dokazati ni deduktivno ni induktivno i smatra je dogmom. On također zastupa mišljenje da miješanje jezika socijalno uvjetovano i da nema jezika u kojem se ne bi moglo naći elemenata preuzetih iz drugih jezika. (Glovacki-Bernardi, 2001:46)

Friedrich Diez je postavio temelje romanističke lingvistike kao povijesne discipline, a Jules Gilleron je zaslužan za prvi veliki moderni jezični atlas. Valja spomenuti i Wilhelma Meyera Lubkea, čija je gramatika romanskih jezika donijela mnoštvo materijala za književne jezike i brojna narječja. Tvorcem moderne slavistike smatra se Slovenac Franc Miklošić, on je ostavio

bogat opus, a od veće je važnosti njegova poredbena gramatika slavenskih jezika *Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen*. (Glovacki-Bernardi, 2001:48)

Most prema djelima Ferdinanda de Saussurea predstavlja djelo Georga von Gabelentza *Die Sprachwissenschaft, Methoden und bisherigen Ergebnisse* objavljeno 1901. godine u Leipzigu. U njemu autor određuje govor te ga veže uz osjetilno opažanje. Jezik određuje kao cjeloviti sustav te ga razlikuje od govora. Također Gabelentz se suprotstavlja dijakronijskom pristupu jezika jer drži da ranije faze nekog jezika ne mogu objasniti suvremeni govor. (Glovacki-Bernardi, 2001:49)

2. FERDINAND DE SAUSSURE

Ferdinand de Saussure švicarski je jezikoslovac koji je svojim postavkama utemeljio modernu lingvistiku. Rođen je u Ženevi 1857. godine, a umro je u mjestu Vufflens-le-Château. Iz njegove se obitelji razvilo više znamenitih intelektualaca i znanstvenika u prirodoslovnim disciplinama. S obzirom da je odrastao u okruženju intelektualaca, i sam se pripremao za prirodnoznanstvene studije, ali je srednjoškolske dane više posvetio proučavanju jezika. (Kovačec, 2001:79)

De Saussure se obrazovao na ženevskom sveučilištu, gdje je dva semestra studirao kemiju, fiziku i prirodne znanosti, nakon čega se okreće prema književnosti i jezikoslovnim znanostima te počinje s učenjem latinskog, grčkog i sanskrta.

1876. godine diplomirao je na leipziškom sveučilištu, a samo dvije godine nakon, u 22. godini, napisao je djelo *Mémoire sur le système primitif des voyelles dans les langues indo-européennes* (Teza o primitivnom vokalnem sustavu u indoeuropskim jezicima) kojom je postavio temelje teoriji laringala. Predavao je gotski i starovisokonjemački u Parizu, a kasnije i sanskrit te indoeuropeistiku na sveučilištu u Ženevi. 1906. godine počinje predavati tečaj opće lingvistike i povijest uspoređivanja indoeuropskih jezika do 1913. godine, kada je i umro. Nakon njegove smrti jedan ženevski učenik o njemu piše da je živio kao usamljenik, što nam može potvrditi i malobrojan krug ljudi s kojima je provodio vrijeme, a kojem pripadaju lingvisti Michel Bréal, Gaston Paris i Wilhelm Streirberg. (De Mauro:2000:13)

3. TEČAJ OPĆE LINGVISTIKE

Studenti Bally i Sechehaye zapisivali su predavanja Ferdinanda de Saussurea na sveučilištu u Ženevi od 1877. do 1906. godine, nakon čega su ih stopili u jedinstvenu redakciju i objavili pod nazivom *Tečaj opće lingvistike* 1916. godine. Sam De Saussure vjerojatno nikada nije imao namjeru napisati nešto poput *Tečaja*. (Kovačec, 2000:6)

Od 1877. do 1906. godine opću lingvistiku na Ženevskom sveučilištu predavao je Joseph Wertheimer, a nakon njegove smrti počinje je predavati De Saussure. Zahvaljujući ovom mjestu, De Saussure je mogao svoju pozornost pred kraj života posvetiti općim pitanjima jezične teorije, kojima se prije bavio samo povremeno.

Tijekom petogodišnjeg predavanja opće lingvistike, De Saussure nijednom nije pokušao izložiti cjelovit plan tih predavanja niti je zabilježio što će govoriti tijekom njih. Njegove su bilješke nastale u različitim razdobljima i nemaju izravne veze s njegovim predavanjima u razdoblju od 1906. do 1911. godine. Nakon De Saussureove smrti, Sechehaye i Bally su odlučili objaviti knjigu pod njegovim imenom, ali su ubrzo shvatili da njegov materijal za takvo što ne postoji. Uspjeli su prikupiti bilješke devetorice studenata koji su bili upisani na njegova predavanja: za prvi i drugi dio ciklusa koristili su bilješke A. Riedlingera, za treći R. Degalliera, a bilješke E. Constantina su im igrom slučaja promaknule, pa ih je nakon 1957. godine obradio R. Godel.

Tečaj uvodi brojne inovacije u znanost o jeziku. De Saussure odbacuje tradicionalna normativna, filološka, poredbeno-povijesna i dr. tumačenja te nameće kritičnost i metodološku dosljednost. On nastoji promatrati jezik kao cjelinu za sebe, a prvenstveno ga zanima metoda. Tako njegova metodologija od lingvistike stvara znanstvenu disciplinu u pravom smislu te riječi. (Kovačec, 2000:6)

Razna pitanja kojima se De Saussure bavio u *Tečaju* korištena su u jezgri različitih istraživačkih usmjerenja u lingvistici, semiologiji i antropologiji. Na tečaj se pozivaju Millet i Sommerfelt u sociolingvistici, Bally u ženevskoj lingvistici, Sechehaye u psihološkoj lingvistici i mnogi drugi. Tečaj je najpotpunija *summa* De Saussureovih učenja u kojoj su njegove misli ispravno shvaćene i vjerno prenesene. Međutim problem koji prati ovu knjigu jest koliko je ispravan redoslijed De Saussureovih zaključaka, s obzirom da je često isticao red kao izrazito bitan u teoriji o jeziku.

4. ZADAĆA LINGVISTIKE PREMA DE SAUSSUREU

U sadržaj lingvistike ubrajaju se sve manifestacije ljudskog jezika, bilo da se radi o divljim ili o civiliziranim narodima, o starim klasičnim epohama ili o razdobljima propadanja, jedini uvjet jest da se u svakom razdoblju vodi računa o pravilnu i „lijepu“ jeziku, kao i o svim oblicima izražavanja.

Zadaća lingvistike jest:

- a) načiniti opis i povijest svih jezika do kojih može doseći;
- b) tražiti one snage koje trajno i na sveopći način djeluju u svim jezicima i izvući opće zakone na koje se mogu svesti svi posebni povijesni fenomeni;
- c) ograničiti i odrediti samu sebe.

(De Saussure, 2000:51)

5.1. Jezik kao predmet lingvistike

Kako bismo odgovorili na pitanje: „koji je cjeloviti i stvarni predmet lingvistike?“ – moramo jezik uzeti kao normu za sve ostale manifestacije jezične djelatnosti. Za početak poželjno je definirati jezik: *„On je ujedno društveni proizvod mogućnosti govorenja i skup nužnih uvjeta koje je društvo prihvatilo kako bi omogućilo pojedincima da se tom mogućnošću služe. Uzet u svojoj cjelovitosti, jezik je mnogoličan i nepravilan; istodobno je na više područja, a kako je u isti čas i fizički, i fiziološki, i psihički, pripada jednako tako individualnom i socijalnom području; ne možemo ga svrstati ni u jednu kategoriju ljudskih činjenica, jer ne znamo kako iznijeti na vidjelo njegovo jedinstvo.“* (De Saussure, 2000:55)

Nije dokazano da su naši govorni organi stvoreni za govorenje. Dapače, lingvisti su podijeljeni oko toga: Whitney smatra da su ljudi glasovne aparate slučajno izabrali kao jezično sredstvo. Međutim pitanje glasovnog aparata u problemu jezika smatra drugorazrednim, a naglasak stavlja na činjenici da je jezik dogovor. U prilog ovakvom stavu

ide i definicija artikuliranog jezika na njemačkom jeziku koja glasi: *gegliederte Sprache*¹. Iz ove definicije možemo zaključiti da govorenje nije prirodno čovjeku, ali da mu je prirodna sposobnost da uspostavi jezik. (De Saussure, 2000:55)

Broca je otkrio da je sposobnost govora smještena u lijevoj čeonj vijuzi te su neki zahvaljujući toj spoznaji pokušali jezičnoj djelatnosti pripisati prirodni karakter, međutim ta lokacija je utvrđena za sve što se odnosi na jezik, pa tako i za pismo. Ovakve spoznaje nas navode na zaključak da iznad funkcioniranja različitih organa postoji općenitija sposobnost: sposobnost koja upravlja znakovima, a koja bi bila jezična sposobnost u punom smislu te riječi. (De Saussure, 2000:56)

Kako bismo jezik odredili najvažnijim u izučavanju jezične djelatnosti, možemo uzeti u obzir da se sposobnost artikulacije govora iskazuje samo pomoću sredstva koje je stvorila i nama dala zajednica. Zahvaljujući tome možemo reći da je jezik ono što čini jedinstvo jezične djelatnosti.

5. DIHOTOMIJE

De Saussureov nauk nalaže da su znakovi arbitrarni i konvencionalni, a svaki znak je određen razlikama koje ga razlučuju od drugih znakova. Prema tome, jezik se shvaća kao sustav razlika, što dovodi do razvitka dihotomija (parova elemenata ili pojavnosti) na koje se oslanjaju strukturalizam i semiotika. Dihotomije su predstavljene parom među sobom suprotstavljenih elemenata. Možemo izdvojiti pet temeljnih De Saussureovih dihotomija:

1. jezična djelatnost: jezik (kao sustav)/govor (kao primjena sustava u komunikaciji);
2. jezični znak: označeno (pojam)/označitelj (glasovna „slušna slika“)
3. pristup jeziku: interna lingvistika/eksterna lingvistika
4. perspektiva: sinkronija/dijakronija (proučavanje jezika u danom trenutku/proučavanje jezika u njegovu razvoju);
5. vrste odnosa jeziku: sintagmatski odnosi/asocijativni odnosi

(Kovačec, 2001:83-84)

¹ U latinskom jeziku *articulus* znači „ud, dio, članak, podrazdioba u nizu stvari“, u tom smislu i njemačka riječ, koja se koristi pri definiranju artikuliranog jezika, a koja glasi „*Glied*“ znači „ud, članak“.

6.1. Jezična djelatnost: jezik/govor

Izučavanje jezične djelatnosti ima dva dijela: prvi dio ima za predmet jezik, koji je društven po svojoj biti te neovisan o pojedincu; to je izučavanje psihičko; drugi dio ima za predmet pojedinačni dio jezične djelatnosti – govor, te uključuje fonaciju; to je izučavanje psihofizičko.

Ova dva predmeta se pretpostavljaju te su međusobno ovisni: jezik je potreban kako bi govor bio razumljiv i kako bi bio u stanju proizvesti sve svoje učinke, dok je govor potreban kako bi se jezik uspostavio. Iako su usko povezani, jezik i govor predstavljaju dvije potpuno različite stvari.

Jezik je apstraktni sustav znakova koji potencijalno dolazi u svijest govornika određene jezične zajednice. Predstavlja inventar sredstava² bez kojih nije moguća govorna komunikacija. Jezik se stječe u društvu te je konvencionalan. Govor je individualna primjena jezika u komunikacijskom činu. Možemo ga čuti kada se govori ili vidjeti kada je napisan. Jezik je proizvod društva koji pojedinac pasivno prima, dok je govor individualna realizacije individualne volje i inteligencije. (Kovačec, 2001:85)

De Saussure u *Tečaju* objašnjava da jezik postoji u zajednici u obliku zbroja otisaka pohranjenih u svakom mozgu, otprilike kao rječnik, čiji bi primjeri bili podijeljeni pojedincima. Za takav način postojanja jezika navodi sljedeću formulu:

$$1 + 1 + 1 + 1 = I \text{ (kolektivni model).}$$

Govor objašnjava kao zbir onoga što ljudi kažu, a obuhvaća: individualne kombinacije – ovisne o volji onih koji govore, kao i činove fonacije – potrebne za izvedbu tih kombinacija. U govoru nije ništa kolektivno, već su sve njegove manifestacije individualne i trenutne. Također navodi zbroj pojedinačnih slučajeva prema formuli:

$$(1 + 1' + 1'' + 1''' \dots).$$

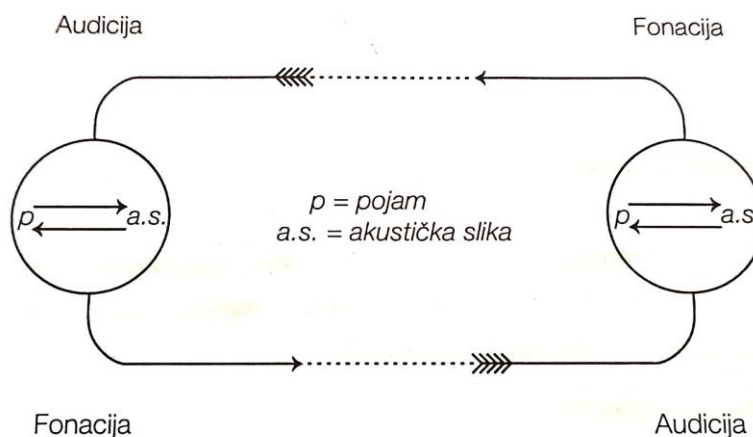
Iz svega navedenog zaključuje da bi bilo pogrešno govor i jezik staviti pod isto motrište jer je prava sveukupnost jezika nespoznatljiva (nije homogen), dok razlikovanje i podređivanje koje

² Sustav rječničkih i gramatičkih znakova.

predlaže sve osvjetljuje. Trebali bismo izabrati kojim putem krenuti jer svakim od spomenuta dva puta moramo ići posebno.

„U najgorem slučaju mogli bismo zadržati naziv lingvistika za svaku od tih dviju disciplina i govoriti o lingvistici govora. Ali, ne bismo je smjeli brkati s lingvistikom u pravom smislu te riječi, s onom lingvistikom kojoj je jedini predmet izučavanja jezik.“ (De Saussure, 2000:66).

Odnosi između jezika i govora postaju jasniji ako proučimo De Saussureovu raščlambu tijeka jezične komunikacije i govornog kruga. Tek kada dvije osobe razgovaraju, krug je potpun. Polazišna točka kruga je u mozgu jedne osobe (A osobe), gdje se nalaze i pojmovi združeni s predodžbama jezičnih znakova ili akustičkih slika koji su zaslužni za njihovo izražavanje. Veza između pojmova i glasovnih slika je psihička. Zahvaljujući toj vezi, mozak može dati poticaj govornih funkcijama, a zvučni valovi koji putuju od usta A osobe do uha B osobe predstavljaju fizički proces. Kod osobe B (slušatelja) proces se kreće obrnutim slijedom: od uha u mozak, fiziološki se prenosi podražaj glasovne slike koja je automatski psihički povezana s odgovarajućim pojmom. S obzirom da su subjekti u ovoj komunikaciji istodobno i govornici i slušatelji, osoba B može djelovati kao govornik, a osoba A kao slušatelj, na taj način se krug potpuno zatvara. Kada osoba B preuzme funkciju govornika, novi će čin, od njegova mozga do mozga osobe A, ići istim putem kao u prvom slučaju te će proći kroz iste faze koje se mogu prikazati ovako:

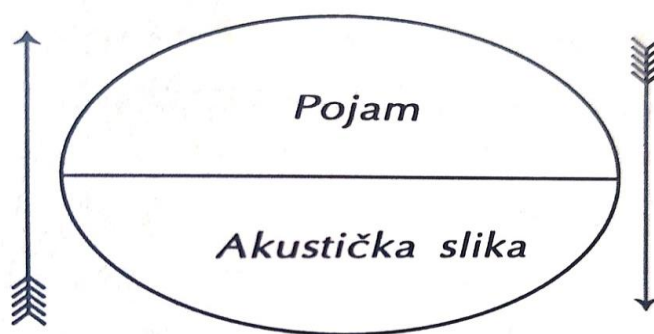

Slika 1: Govorni krug

Izvor: De Saussure, 2000:58

6.2. Jezični znak: označeno/označitelj

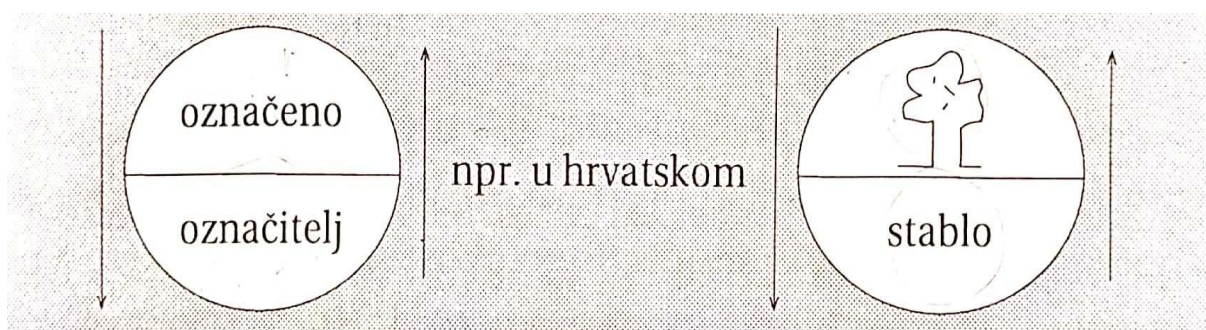
Prema De Saussureu, jezični znak ne spaja jednu stvar i jedno ime, već pojam i akustičku sliku³. Prema tome, jezični je znak entitet s dva gledišta kojeg možemo zamisliti ovako:

Slika 2: Jezični znak I

Izvor: De Saussure 2000:123

U govornome krugu jezik dolazi ondje gdje se glasovne slike povezuju s pojmovima. Psihičku vezu između pojma i glasovne slike, u kojoj se obje sastavnice pretpostavljaju i uvjetuju, De Saussure naziva jezičnim znakom. Jezični znak povezuje pojam i predodžbu o glasovnom ostvaraju imena, Kako bi stvorio razliku između definicije jezičnog znaka i nekih ustaljenih konotaciju u drugim znanostima, nazive „pojam“ i „glasovna slika“ mijenja u „označeno“ i „označitelj“. Shema jezičnog znaka izgleda ovako:

Slika 3: Jezični znak II

Izvor: Kovačec, 2001:87

³ Akustička slika je prirodna predodžba riječi kao virtualan jezični čin, izvan svakog ostvarenja u govoru.

Veza između označenog i označitelja u danom jeziku je psihička, uzajamna i automatska, što znači da se uz odgovarajuće označeno automatski vezuje odgovarajući označitelj, i obratno. Ta je veza arbitrarna, zato što se na temelju poznavanja samo jedne sastavnice jezičnog znaka ona druga sastavnica u jezicima ne može predvidjeti, već se mora naučiti. Arbitrarnost je jedan od činitelja koji osiguravaju relativnu nepromjenjivost jezičnog znaka, ili preciznije njegovu stabilnost, tj. njegovu neovisnost o predmetu komunikacije i situaciji. (Kovačec, 2001:88)

6.3. Pristup jeziku: interna lingvistika/eksterna lingvistika

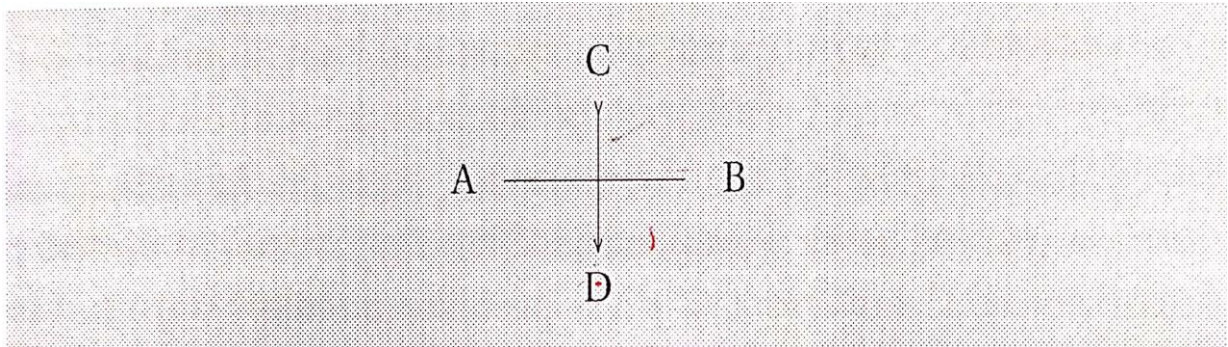
Terminom „izvanjska/eksterna lingvistika“ možemo označiti sve ono što je strano organizmu jezika i njegovu sustavu, međutim ta se lingvistika bavi bitnim stvarima, onim na koje prvo pomislimo kada pristupamo proučavanju jezične djelatnosti. U tu skupinu se ubrajaju sve točke gdje se lingvistika dodiruje s etnologijom, svi odnosi koji mogu postojati između povijesti jednog naroda i povesti neke rase. Ukratko, kada jezik proučava sa stajališta veza s etnologijom, poviješću, geografijom, politikom, znanstvenim nazivljem, školom ili književnošću, tada je riječ o eksternoj ili izvanjskoj lingvistici. (De Saussure, 2001:70)

Kada je riječ o unutarnjoj ili internoj lingvistici, kako bi nam je najjednostavnije objasnio, De Saussure je uspoređuje sa šahovskom igrom. Kod šaha je lako razlikovati što je izvanjsko, a što unutarnje: to što dolazi iz Perzije u Europu je izvanjsko, a sve što se odnosi na sustav i pravila jest unutarnje. Kada bismo zamijenili drvene figure figurama nekog drugog materijala, to ne bi znatno utjecalo na igru, ali kada bismo smanjili ili povećali broj figura, to bi bitno promijenilo tijek igre. Iz ove usporedbe proizlazi De Saussureov zaključak: „*unutarnje je sve ono što u bilo kojoj mjeri mijenja sustav.*“ (De Saussure, 2001:70)

6.4. Perspektiva: sinkronija/dijakronija

Dihotomija sinkronija~dijakronija tiče se jezične perspektive, tj. perspektive u proučavanju jezika. U svim znanostima mogu se uspostaviti dvije osi: 1. os istodobnosti koja obuhvaća odnose između onoga što supostoji i iz čega se isključuje vrijeme, i 2. os uzastopnosti, na

kojoj se uvijek može promatrati samo jedan element, ali na kojoj je sa svojim izmjenama smješteno i sve s prve osi, De Saussure to prikazuje ovako:

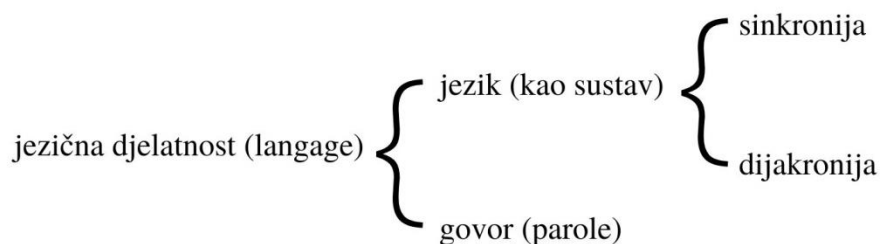

Slika 4: Osi

Izvor: Kovačec, 2001:89

Na taj način jezik možemo promatrati ili sa stajališta funkcioniranja u danom trenutku, tj. u danom vremenskom presjeku, ili se svaka jezična jedinica može proučavati u razvoju kroz vrijeme, od jednog do drugog vremenskog presjeka. (Kovačec, 2001:89)

Sinkronija konstatira stanje stvari u danom vremenskom presjeku, dok dijakronija označuje razvojne faze u vremenu. U proučavanju jezičnih činjenica također je potrebno razlikovati dvije vrste perspektive: statičku ili sinkronijsku lingvistiku te razvojnu ili dijakronijsku lingvistiku. Kako bi najbolje prikazao međuovisnost sinkronije i dijakronije, De Saussure uzima za primjer stabljiku: sinkronijski prikaz uspoređuje s poprečnim presjekom stabljike na određenoj razini, dok dijakronijski prikaz objašnjava kao uzdužni presjek biljke koji omogućuje da se pojedina vlakna prate od korijena pa do vrha biljke. De Saussure daje prednost sinkronijskom proučavanju te ističe da sve što je u jeziku dijakronijsko, takvo je samo preko govora, a racionalno proučavanje jezika trebalo bi izgledati ovako:

Slika 5: Jezična djelatnost

Izvor: obrada autora (Kovačec, 2001:90)

6.5. Vrste odnosa jeziku: sintagmatski odnosi/asocijativni odnosi

S obzirom na to da u jezičnom stanju sve počiva na odnosima, nužno je objasniti na koji način oni funkcioniraju: „*Odnosi i razlike između riječi u jeziku zbivaju se u dvjema različitim sferama od kojih svaka proizvodi određeni red vrijednosti; opreka između ta dva reda pomaže nam da bolje razumijemo prirodu svakoga od njih. Oni odgovaraju dvjema oblicima naše mentalne djelatnosti, a oba su nužna za život jezika.*“ (De Saussure, 2000:191)

Svaka jezična jedinica u određenom jezičnom stanju stoji u dvama različitim tipovima odnosa prema drugim jedinicama koje se nalaze u istom redu istoga jezika, ti odnosi su presudni za njezino funkcioniranje. Na jednoj strani stoje odnosi koji su temeljeni na linearnosti jezika koja ne dozvoljava da se u isto vrijeme realiziraju dva elementa; spomenuti odnosi proizlaze iz ulančavanja riječi. U tekstu se riječi svrstavaju jedna za drugom, a kombinacije od dviju ili više riječi zovu se sintagmama (pro-čitati; protiv svih; ljudski život; Bog je dobar; ako bude lijepo vrijeme, izaći ćemo van)⁴. Kada se riječ nalazi u sintagmi, ona dobiva vrijednost samo po tome što je suprotstavljena onomu što joj prethodi ili onomu što joj slijedi ili oboma. Nasuprot tomu, izvan diskursa, riječi koje imaju nešto zajedničko povezuju se u memoriji te se na taj način stvaraju skupine unutar kojih vladaju različiti odnosi. (De Saussure, 2000:191)

Sintagmatski je odnos *in praesentia*: zasniva se na dva ili više termina koji su u istoj mjeri prisutni u stvarnom nizu. S druge strane, asocijativni odnos povezuje termine *in absentia* u virtualnom mneomoničkom nizu.

De Saussure upozorava da na području sintagme nema oštre granice između onoga što pripada jeziku, a što je obilježje opće uporabe, i onoga što pripada govoru, a što ovisi o individualnoj slobodi. U većini slučajeva izrazito je zahtjevno svrstati neku kombinaciju jedinica, i to

⁴ Prijevod De Saussureovih primjera koji u originalu glase ovako: „re-lire; contre tous; la vie humaine; Dieu est bon; s'il fait beau temps, nous sortirons“.

ponajviše zato što su i jedan i drugi čimbenik pridonijeli njezinu nastajanju, i to u razmjerima koje ne možemo odrediti. (De Saussure, 2000:194)

6. UTJECAJ DE SAUSSUREOVE DOKTRINE NA LINGVISTIKU

De Saussureove inovacije u lingvistici mogu se shvatiti kao reakcija protiv novogramatičarskih doktrina. Njegova se originalnost očituje u tome što je inzistirao na činjenici da je jezik, kao totalni sistem, u svakom trenutku potpun, bez obzira na to što se trenutak prije promijenilo. (Jameson, 1972:17)

De Saussureovo nezadovoljstvo dotadašnjom lingvistikom može se odrediti kao metodološko i terminološko. Njegovo otkriće se sastoji u tome što je uzrok terminoloških poteškoća u lingvistici posljedica činjenice da su pojmovi nastojali imenovati stvari i predmete, dok je lingvistika znanost koju odlikuje odsutnost takvih karakteristika. Takvo otkriće specifične prirode jezika, uputilo ga je u novom pravcu istraživanja. Njegov koncept sustava implicira da je sadržaj u novoj neistraženoj nefizičkoj zbilji jednak obliku, tako da možemo vidjeti samo onoliko koliko nam naš model dopušta da vidimo, što znači da metodološko polazište stvara i otkriva predmet proučavanja. Na taj način se jedinice, entitet i stvari nadomještaju vrijednostima i odnosima, iz čega zaključuje da u jeziku postoje samo razlike, i to razlike bez pozitivnih promjena.

De Saussure vrijednost i supstanciju uspoređuje s valutama, gdje dana jedinica valute ima posrijedi zlatan ili srebrni novac, čime sugerira da pozitivna priroda upotrijebljene supstancije nije toliko važna koliko njena funkcija u sustavu. Ova dihotomija između vrijednosti i supstancije De Saussureovoj lingvistici omogućuje da metodološki odijeli čiste glasove od onih glasova koji imaju značenje, ili od akustičkih slika. S obzirom na to da, bez obzira na napravljene apstrakcije od materijalnog supstrata, ključni problem ideje o sustavu ostaje, valja postaviti pitanje: ako supstancije ne egzistiraju više u običnom smislu riječi, kako tada mogu funkcionirati odnosi te od čega i u čemu se sastoji vrijednost? Pri rješavanju ovog problema važno je naglasiti da se kod De Saussurea osnovne komponente sustava donekle same definiraju:

„Svojstva jedinice preklapaju se s jedinicom samom. U jeziku, kao u bilo kojem semiološkom sustavu, ono što znak čini različitim upravo ga i tvori. Razlika stvara svojstvo jednako kao što stvara vrijednost i jedinicu.“ (De Saussure, 2000:189)

Ovakav koncept sustava i ideja jezika kao percepcije istovjetnosti i razlika neizravno stoji u početnoj distinkciji između dijakronije i sinkronije. Iz čega možemo zaključiti da De Saussureu ne ide u prilog kada se pokušava umanjiti oštrina ove dihotomije. Upravo se oštrina i nepremostivost izvorne antiteze pokazala najuspješnijom za daljnji razvoj doktrine, zbog čega se na njoj zasnivaju svi naknadni dijelovi. Čim počnemo razdvajati sinkronijsko i dijakronijsko, više ih nikada nećemo moći sastaviti. Ako se opozicija nakon određenog vremena pokaže lažnom ili nas odvede na krivi put, jedini način da je poništimo jest da čitavu debatu prebacimo na viši dijalektički plan, da odredimo novo polazište, i da postojeće probleme potpuno preformuliramo u nove pojmove. (Jameson, 1972:27)

Ipak, dihotomija između sinkronije i dijakronije samo je pomoćni čin koji je De Saussureovoj doktrini omogućio da uopće nastane. S obzirom da se temelji na opoziciji, njegovu doktrinu možemo uzeti kao anistorijsku i nedijalektičku. Međutim čim je priznamo kao polazište i stanemo se kretati unutar samog sinkronijskog sustava, otkrivamo da je tu drugačija situacija. Ovdje dominira opozicija između jezika i govora.

De Saussureova opozicija je dijalektička, prije svega, jer uključuje stanovitu napetost između dijela i cjeline, a da se jedno ne može zamisliti bez drugog. Odnos dijela prema cjelini podrazumijeva stariji logički model koji ne koristi u rješavanju novih vrsta problema do kojih dolazi zahvaljujući specifičnoj naravi jezika. S obzirom na to, novi će oblik opozicije imati za funkciju rasplitanje raznih heterogenih sustava unutar samog jezika. Promatrati odnos između jezika i govora, kao dijela prema cjelini značilo bi ponovno uvoditi pozitivističke ideje novogramatičara, koje je De Saussure nastojao zamijeniti novima. Stoga on uzima u obzir konkretnu strukturu govora kao „diskurzivni lûk“, tj. kao odnos između dva govornika. Taj lûk mi često zaboravljamo, kad nas zdrav razum navodi na to da je odnos jezika prema govoru nešto u nama samima, u individualnoj svijesti, odnos između neposredne rečenice koju smo slučajno izgovorili i naše moći da konstruiramo rečenice. Diskurzivni lûk je moguće prekinuti na nekom drugom mjestu i stvoriti metodološki plodniji model, a to je upravo učinio De Saussure. On dijeli govor govornika od jezika osobe koja ga razumije; govor smatra aktivnom, a jezik pasivnom dimenzijom govora. Za njega jezik nije toliko moć govora, koliko moć razumijevanja. Na taj je način odvojio sve probleme čiste artikulacije, sva pitanja

lokalnog centra, iz novog predmeta ispitivanja te ih je svrstao u znanost o govoru. Tako proučavanje jezika ostaje konkretnim jer se sada može ispitivati na način da se iskušavaju njegove granice i karakteristični oblici poimanja kod svakog izvornog govornika bez kompliciranja nazočnošću nekog posebnog predmeta. (Jameson, 1972:33)

7.1. Francuski strukturalizam i ruski formalizam

Iako francuski strukturalizam i ruski nisu srodne doktrine, možemo reći da ih povezuje upravo to što proizlaze iz De Saussureova utemeljenja dihotomije između *langue* i *parole*, kao i dihotomije između sinkronije i dijakronije.

Ove dvije lingvističke struje različito su iskoristile De Saussureova otkrića. Formalisti su se bavili načinom na koji se određeno umjetničko djelo (*parole*) razlikovno percipira na pozadini književnoga sustava kao cjeline (*langue*). Dok su strukturalisti, utapajući individualnu jedinicu u *langue* kojega je ona djelomični izraz, postavili sebi zadatak da opišu organizaciju čitavog znakovnog sustava. (Jameson, 1972:89)

Strukturalistički pothvat je moguće razumjeti kao proučavanje nadgradnje ili kao proučavanje ideologije. Njegov se predmet tako pokazuje kao nesvjesni vrijednosni sustav ili sustav predodžbi koje upravljaju društvenim životom na svim razinama, kao i na pozadini, kojih pojedinačni, svjesni društveni činovi postaju razgovjetnima. Nasuprot tomu, mogli bismo reći da je strukturalizam kao metoda jedan od prvih dosljednih pokušaja da se razradi filozofija modela. (Jameson, 1972:89)

7. ZANIMANJE ZA DE SAUSSUREOV RAD U 20. STOLJEĆU

S obzirom da smo upoznati s činjenicom da su najveća postignuća Ferdinanda de Saussurea zabilježena u Tečaju opće lingvistike, bitno je naglasiti da je djelo prevedeno s francuskog na engleski tek 1959. godine. Do spomenute godine, De Saussureovo ime bilo je rijetko spominjano u svijetu lingvistike.

Haugen je u svom izlaganju predstavio temeljne dijelove lingvističke teorije Louisa Hjelmsleva, što nam postaje zanimljivo ako spomenemo činjenicu da je Hjelmslev više od bilo kojeg teoretičara razvio saussureovske pojmove. Osim toga, kod Chomskoga se mogu primijetiti na više mjesta u njegovoj LSLT⁵ reference na Hjelmslevljevo djelo *Prolegomena teoriji jezika*.

Što se tiče utjecaja De Saussurea na Chomskog, teško je zaključiti koliko mu je američki jezikoslovac bio priklonjen. E.F.K. Koerner podijelio je njegove stavove prema De Saussureu u određene periode koji odgovaraju datumima objavljivanja njegovih knjiga: I. 1951.-61.: ne-saussureovski; II. 1962.-1972.: blago saussureovski; III. 1973.-83.: ne-saussureovski; IV. 1984.-: blago saussureovski. (Koerner, 2007:166)

Zanimanje za saussureovski doprinos lingvistici raste u posljednjih 50 godina. 1986. godine Rudolf Engler⁶ objavljuje četvrti nastavak *Bibliographie saussurienne*, u izdanju *Cahiers Ferdinand de Saussure*, dok 1985. godine izlazi najrecentnije izdanje *Tečaja opće lingvistike* s pogovorom Louisa-Jeana Calveta, čiji su prijevodi komentara Tullia De Maura i bio-bibliografski dodaci talijanskom tekstu *Tečaja* dodavani reizdanjima nakon 1972. U drugoj polovici 20. stoljeća izlaze brojni prijevodi *Tečaja*, u Triopoliju izlazi noviji prijevod na arapski jezik, dok je 1987. godine u Sofiji objavljen prijevod na bugarski. Nadalje, 1989. godine u Italiji i Njemačkoj izlaze dvije disertacije posvećene pitanjima recepcije Saussureovskih ideja. Osim toga na temelju bilježaka ženevskih studenata pokušavaju se ustanoviti točne odrednice De Saussureova teorijskog diskursa koji nije bio predstavljen na najbolji način u izdanju iz 1916. godine.

Veliki utjecaj na saussureovske rasprave imao je Rudolf Engler, koji je njegovu radu posvetio 30 godina, počevši s kritičkim izdanjem *Tečaja* iz 1959. Njegovo kritičko izdanje *Tečaja* iz 1967. godine navodi brojne lingviste da preispitaju svoje tumačenje De Saussureovih lingvističkih tvrdnji. Među njima je i Roman Jakobson⁷, koji je optuživao De Saussurea zbog pogrešnih zaključaka koji nisu bili njegovi. Engler je iznio niz temeljitih prikaza i preciznih tekstualnih analiza ključnih pojmova De Saussureove teorije opće lingvistike te iako je pružio potrebni materijal za ponovnu procjenu De Saussureovih razmišljanja, nije bilo većeg odaziva:

⁵ Logička struktura lingvističke teorije ili LSLT glavno je djelo u lingvistici Noama Chomskyja iz 1955. godine.

⁶ Rudolf Engler bio je švicarski romanopisac i lingvist.

⁷ Roman Jakobson bio je jedan od najslavnijih i najutjecajnijih lingvista dvadesetog stoljeća. Jedan je od osnivača Moskovskoga lingvističkoga kruga i jedan od pokretača i teoretičara ruskog književnog formalizma.

„Što ti članci, temeljeni na njegovu dubokom poznavanju saussureovskih tekstova, zajedno s njegovim *édition critique Coursa*, nisu izazvali sveobuhvatnu ponovnu procjenu Saussureova razmišljanja, to možemo pripisati samo intelektualnoj lijenosti onih koji su radije ostali u svojoj „kolotečini“, da upotrijebim omiljeni Jakobsonov pojam.“ (Koerner, 2007:107)

Osim na lingvistiku, De Saussureove su dihotomije utjecale i na filozofiju 20. stoljeća. Tako se Derrida⁸, tijekom razmatranja utjecaja pisma na filozofiju, poziva na De Saussura te piše: „Ono što Saussure kaže o jeziku možemo proširiti na sustav znakova uopće: „Da bi govorni događaji (*parole*) bili razumljivi i učinkoviti, nuždan im je jezični sustav (*langue*), ali su i oni nužni sustavu da bi se izradio...“ Ovdje postoji jedan krug, jer ako netko strogo razlučuje *langue* i *parole*, *kôd* i poruku, *shemu* i uporabu itd., te ako mora pravedno postupiti s oba ovdje proglašena načela, onda ne zna odakle da počne i kako nešto uopće može početi, bilo da je riječ o *langue* ili *parole*. Zbog toga mora, prije bilo kakvog razdvajanja *langue* i *parole*, *kôda* i poruke, i svega što usto ide, prepoznati sustavnu proizvodnju razlika, proizvodnju sustava razlika – *différance*, među učincima koje bi kasnije mogao s pomoću apstrakcije i zbog osobitih razloga razlučiti lingvistiku jezičnog sustava (*langue*) od lingvistike govornih događaja (*parole*).“ (Derrida, 1972:39-40)

Mnogi moderni jezikoslovci su se razvili iz De Saussureova učenja: Paul Passy, koji je među prvima razradio funkcionalni pristup fonetskim fenomenima; Maurice Grammont, koji je je među prvima predložio sustavnu interpretaciju dijakronijskih promjena. Antonie Millet, kojeg je talijanski filolog Giorgio Pasquali smatrao „najgenijalnijim lingvistom 20. stoljeća“; Charles Bally, koji je istraživanja o stilistici jezika podigao na znanstvenu razinu; Albert Sechehaye, koji je veliku pozornost posvećivao psihološkoj sastavnici jezičnih činjenica; Sergej Karcevski, koji je na slavističko područje primijenio dinamičko gledanje na jezični mehanizam kako ga je razradio De Saussure. (De Mauro, 2000:13,14)

⁸ Jacques Derrida bio francuski filozof postmodernizma te začetnik pokreta dekonstrukcije.

8. ZAKLJUČAK

Jezik je kao predmet istraživanja aktualan otkako su se ljudi osvijestili da postoje drugi, njima nerazumljivi jezici. Od tada, mogli bismo reći da se u znanosti o jeziku formira sve veći broj pitanja i problema vezanih za ovaj pojam što nam daje poticaj za bavljenje upravo njime. Ovaj apstraktni sustav, svojom dozom misterioznosti i nedokučivosti, privukao je i Ferdinanda de Saussurea, za kojeg se prvotno mislilo da će krenuti stopama svojih rođaka, u smjeru prirodnih znanosti. Iako za života nije objavio specifična djela po kojima bi se istakao u svijetu lingvistike, njegovi su mu studenti, skupivši bilješke s njegovih predavanja, omogućili posthumnu slavu. De Saussureova se figura svojom originalnošću izdvaja iz svog vremena. Najveći doprinos lingvistici pružio je promijenivši dotadašnju perspektivu jezičnih istraživanja, a to je učinio tako što je jezičnu djelatnost razložio na jezik i govor. Zahvaljujući njemu jezik se počinje promatrati kao sustav razlika, iz čega su proizašle dihotomije na koje se oslanjaju strukturalizam i semiotika. Kako bi nam objasnio svoja shvaćanja, De Saussure koristi brojne usporedbe: uspoređuje jezik sa šahom, s valutama, a dijakroniju i sinkroniju objašnjava uspoređujući ih s uzdužnim i poprečnim presjekom stabljike te nam na taj način omogućava da lakše shvatimo njegove zaključke. Razvitak njegovih ideja o jeziku kao uređenom sustavu znakova koji služi međuljudskoj komunikaciji možemo smatrati prekretnicom cjelokupne suvremene lingvističke misli.

Popis priloga:

Slike.

Slika 1: Govorni krug.....	15
Slika 2: Jezični znak I.....	16
Slika 3: Jezični znak II.....	16
Slika 4: Osi.....	18
Slika 5: Jezična djelatnost.....	18

LITERATURA

Bibliografija:

Jameson, Fredric (1972). *U tamnici jezika : kritički prikaz strukturalizma i ruskog formalizma*. Zagreb : Stvarnost

Culler, Jonathan (1991). *O dekonstrukciji : teorija i kritika poslije, strukturalizma*. Zagreb: Globus

Saussure, F.de. (2000). *Tečaj opće lingvistike*. Zagreb : ArTresor naklada : Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje

Glovacki-Bernardi; Kovačec; Mihaljević; Halwaschs (2007.) *Uvod u lingvistiku*. (ur. Glovacki-Bernardi, Zrinjka). Zagreb: Školska knjiga

Koerner, E. F.K. (2007). *Jezikoslovna historiografija : metodologija i praksa*. Zagreb : Tusculanae editiones

Žmegač, Viktor (2010). *Prošlost i budućnost 20. stoljeća. Kulturološke teme epohe*. Zagreb: Matica Hrvatska

Biblija: Stari i Novi zavjet (2012.). Hrvatski biblijski nakladnik